

WAT IS ESOTERIE?

In de vierde eeuw voor onze jaartelling is Plato (ca. 427–347) van mening dat de waarheid/werkelijkheid in de geestelijke wereld is te vinden. De zichtbare fysieke wereld is daarentegen een illusie. De zichtbare wereld is immers voortdurend aan verandering onderhevig en dus vergankelijk, terwijl de goddelijke wereld eeuwig is en dus onvergankelijk. Plato beschrijft deze opvatting met behulp van de beroemde ‘mythe van de grot’. Kort gezegd: wij zitten in een grot en kijken naar een schimmenspel voor ons. Wij denken dat dit de werkelijkheid is, maar we weten niet dat dit schimmenspel wordt veroorzaakt door een vuur-met-poppenspelers achter ons. Dat is de oorzaak van het schimmenspel en dus de werkelijkheid, terwijl de schimmen illusie zijn.

In de middeleeuwen (en velen tot op vandaag) antwoordde men op de vraag ‘wat is waar(heid)’: dat is God! Anselmus van Canterbury (1033–1109) – vaak genoemd als een der eerste middeleeuwse filosofen (de scholastici) – schrijft in zijn *Proslogion* (*Toespreking*): ‘U bent zo waarlijk Heer, dat het ondenkbaar is dat U niet bestaat.’ Vervolgens gaat Anselmus ‘bewijzen’ dat God bestaat. Althans zo is het de geschiedenis in gegaan. Dat is het beroemde ‘godsbewijs’ van Anselmus. Maar wat bewijst Anselmus nu eigenlijk? Hij bewijst dat wat hij al weet, namelijk dat God bestaat en het begin is van alles. Waarom? Omdat het ondenkbaar is dat Hij niet bestaat. God is namelijk het hoogst denkbare.

In 1855 schrijft de filosoof en fysicus Ludwig Büchner > zijn magnum opus *Kraft und Stoff: Empirisch-naturphilosophische Studien*. Deze fundamentele studie wordt door Annie Besant – voordat ze zich ‘bekeert’ tot de theosofie – in het Engels vertaald als *Force and Matter: Empiricophilosophical Studies*. Büchner schrijft onder meer: ‘De naturalist (zoals Büchner) bewijst alleen maar dat er geen andere krachten zijn in de natuur dan de fysische, chemische en mechanische krachten.’ Immers, de ‘vitale kracht’ is wetenschappelijk dood en God ook. En dus zijn er alleen maar fysische, chemische en mechanische krachten. Dit is al net zo een cirkelredenering als het godsbewijs van Anselmus. In het geval van Büchner: je begint bij ‘er is alleen maar materie’ en je eindigt met ‘er is alleen maar materie’. Sinds Plato is onze perceptie/beleving/waarneming van de werkelijkheid dus volledig omgedraaid. In de loop van de westerse geschiedenis is ons oordeel van ‘wat is waar’ kennelijk volledig ondersteboven gezet.

Voor het ‘begrip’ esoterie heeft dit grote gevolgen. Onder esoterie verstaan we – Antoine Faivre volgend:

- 1 Het geloof in onzichtbare en niet-causale correspondenties tussen alle zichtbare en onzichtbare dimensies van de kosmos (*makrokosmos-mikrokosmos*),
- 2 Een perceptie van de natuur als zijnde doordrongen en bezielde door een goddelijke aanwezigheid of levenskracht (*vitale spiritus*),
- 3 Een concentratie op de religieuze imaginaties als een kracht dat toegang geeft tot werelden en lagen van werkelijkheid tussen de materiële wereld en God (*gnosis*),
- 4 Het geloof in een proces van spirituele transmutatie waardoor de innerlijke mens wordt hersteld en her-verenigd met God (*initiatie*).¹

Het hoeft nauwelijks betoog dat deze vier kenmerken wél van toepassing zijn op de werkelijkheidsbeleving van Plato, maar nauwelijks op het materialisme heden ten dage. In de Oudheid zijn deze vier kenmerken nauwelijks esoterisch te noemen in de betekenis van ‘geheime kennis’. Weliswaar moet men filosoof zijn om de werkelijkheid als zodanig waar te nemen, maar daarna is het volledig openbaar. Het zijn als het ware ‘openbare geheimen’. Maar in de loop van de geschiedenis verandert de werkelijkheidsbeleving en dus de definitie van ‘wat is waar’ en worden deze openbare geheimen steeds meer geheim. Wanneer in de loop van de achttiende eeuw het rationele/materialistische paradigma dominant wordt, wordt dat wat eerst openbaar is ‘geheim’ en ‘esoterisch’. Maar nooit is de ‘esoterische werkelijkheidsbeleving’ uit de westerse cultuur verdwenen. Dat willen we in dit boek laten zien.

Ook de historici doen – als kind van hun tijd – mee aan deze negatie van de esoterische traditie. Alsof die traditie in de marge van de geschiedenis heeft bestaan. Historici zijn (meestal) ook materialisten waardoor ze de vier hierboven genoemde kenmerken van esoterie niet serieus nemen. De esoterische traditie wordt dan meestal niet gezien als een intrinsiek onderdeel van de cultuurgeschiedenis. Ze hoeven er dan ook niet over te schrijven.

We kunnen esoterie derhalve als volgt kort omschrijven: esoterie is het beschrijven van de werkelijkheid met behulp van inzicht in de bovenzinnelijke wereld. Want de bovenzinnelijke wereld (of hoe je het ook noemt) is een *sine qua non*. In dit boek vervolgen wij de vier kenmerken van esoterie van Faivre doorheen de geschiedenis. Met een kleine variatie op Faivre omschrijven wij in dit boek de vier kenmerken als: religie, kosmologie, magie en alchemie. Die vier basiselementen – vier pijlers – komen vanaf de Oudheid tot op heden in een onderling verband met verschillende nadrukken telkens weer terug.

INHOUD

Voorwoord	5
Verantwoording	7
Inleiding	9
DEEL I – BRONNEN	31
I DE VIER PIJLERS VAN ESOTERIE: RELIGIE, KOSMOLOGIE, MAGIE EN ALCHEMIE	33
Pijler 1: Religie in de Oudheid	33
De Ogdoade en de Enneade	33
Dionysius en Areopagiet	34
Pijler 2: Kosmologie in de Oudheid	35
Babylon	36
Egypte	36
Oudste geschriften	36
De huizen	38
Pijler 3: Magie in de Oudheid	38
Magie voor iedereen	39
Dodenritueel	41
Magie als pressiemiddel	41
De magische wachtwoorden	42
Pijler 4: Alchemie in de Oudheid	44
Herkomst begrip	45
Het proces	46
De <i>tria prima</i>	46
De transmutatie van de ‘metalen’	47
Vrouwelijke alchemie	48
Bolos Demokritos van Mendes	49
Zosimus	50
2 ESOTERIE IN HET OUDE EGYPTE	51
Kosmische afspiegeling	51
Het ‘Dodenboek’	51
Godennamen als ‘wachtwoorden’ voor de innerlijke mens	53
Egyptische goden	53
De onsterfelijke Isis	54
Besluit	57

3	HERMES TRISMEGISTUS IN EGYPTE	59
	Het Boek van Thot	59
	Hermes als ingewijde	60
	Hermes als therapeut	62
	Kerkvaders	63
	De goddelijke genezer	63
	Besluit	65
4	TWEESTROMENLAND	69
	Dood van een god...	69
	Zeven sluiers	71
	Heilige vruchtbaarheid	72
	Orgieën	73
	Maagdelijkheid	74
	Oude Testament	75
	Besluit	77
5	ALZO SPREEKT ZARATHUSTRA	79
	Ouderdom	79
	De scheppingsmythe	80
	Engelen	81
	Klassieke getuigen van Zarathustra	81
	De geheimzinnige god Mithras	83
	Mysteriegodsdiens	84
	Besluit	84
6	ORPHEUS REIS NAAR DE ONDERWERELD	85
	De Hades	85
	Orphisme	86
	Verlossing	87
	Orphische hymnen	87
	Besluit	88
7	MOZES: SAGE, PROFEET, INGEWIJDE, MAGIËR	89
	Mozes de sage	89
	Mozes de Egyptische hogepriester	89
	Mozes de magiër	90
	Mozes in de Tenach	91
	Mozes en de Pseudepigrapha	92
	Verschillende tradities in de Tenach	93
	Sophia in de Tenach	93
	De visioenen in de Tenach	94
	Mozes in de <i>Dode Zee-rollen</i>	95
	Besluit	96

8	PYTHAGORAS, HERAKLEITOS, EMPEDOKLES EN MEER	99
	De bronnen	99
	Plato en Aristoteles: getallen en muziek	99
	Ovidius, Plinius de Oudere, Plutarchus	101
	De pythagoreeër Apollonius van Tyana	102
	Diogenes Laërtius en Pythagoras	103
	Herakleitos en de Logos	106
	De stoa en de L/logos	107
	Philo van Alexandrië en de Logos	107
	Empedokles, Aphrodite en Neikos	108
	Besluit	109
9	DE GODDELIJKE PLATO	113
	De bronnen	113
	Plato over de ingewijde Plato	114
	Kennisleer	114
	De Timeaus – Kosmologie	116
	Antropologie	118
	Ethiek	118
	Plato's dualisme	120
	Besluit	120
	Noten deel I	122
	DEEL II – <i>DE EERSTE VIJF EEUWEN</i>	125
1	DE MAN UIT NAZARETH	127
	De vier bijbelse evangeliën	127
	De Nag Hammadi-geschriften	127
	Scheppingsmythe	128
	Emanatie	128
	De duistere ondergoden	129
	Het geestloze lichaam	131
	De Verlosser	131
	Definitie	132
	Het Evangelie van Thomas	133
	Het Koninkrijk	134
	Besluit	135
2	JEZUS, DE ZOON VAN GOD?	137
	Het Nieuwe Testament	137
	Q en de twee-bronnen theorie	138
	Het Marcusevangelie is het oudst	139
	De Zoon van God	139

	Paulus	140
	De kaping van Paulus	141
	De <i>Dode Zee-rollen</i>	141
	4Ezra	142
	Twee Messiassen	142
	Visioenen in de Tenach	143
	Besluit	144
3	DE 'ESOTERISCHE' PAULUS	145
	Paulus de farizeeër	145
	Paulus de esotericus	146
	Paulus de Esseen?	147
	Paulus de Griek	147
	De archonten van de lucht	148
	Paulus de apostel van de Liefde	149
	De 'esoterische' lichamen van Paulus	150
	Het gnostieke Apocryphon van Johannes	152
	Besluit	153
4	HET JONGE PLURIFORME WESTERSE CHRISTENDOM	155
	Judese christenen	155
	Nazorenen	156
	Ebionieten; armen van bezit of armen van geest?	156
	Simon de Magiër	157
	Kerinthos, aartsketter of oerchristelijk leraar?	158
	Elkesaieten; een boek uit de hemel?	158
	Hoor je het ook eens van een ander...	159
	De judees-christelijke evangeliën	160
	Christus	160
	Besluit	161
5	MARIA MAGDALENA EN DE GNOSIS	163
	Berlijnse Codex	163
	Edessa	163
	Alexandrië	164
	De canon	165
	Maria Magdalena	166
	Apostola apostolorum	166
	Hemelvaart	167
	Gesprek met de Verlosser	168
	Besluit	170
6	HET BEGIN VAN DE OMSLAG	171
	Karpokrates	171

	Basilides	172
	Het vrije huwelijk	173
	Valentinus	174
	Drie naturen	175
	Marcion	176
	Profeterende dames	177
	Besluit	178
7	CLEMENS VAN ALEXANDRIË EN ORIGENES	181
	Clemens van Alexandrië	181
	Protreptikos	182
	Paidagogos	182
	Stromateis	183
	Origenes	185
	Peri Archon	185
	Sophia en de Logos	185
	Twee- of drienaturenleer?	186
	Reïncarnatie van de kosmos	186
	Pre-existentie en reïncarnatie van de ziel	187
	Origenes de mysticus	188
	Besluit	188
8	DE HEMELVAART VAN JESAJA	189
	De opstijging van Jesaja door de zeven hemelen	189
	De hemelreizen van Paulus	190
	De zeven hemelen	191
	De afdaling van Christus	192
	Engelchristologie	194
	Dodenrijk of hel	195
	Besluit	196
9	KETTERSE KERKEN LANGS DE ZIJDEROUTE	197
	Mani, de stichter van het manicheïsme	197
	De manicheese wereldkerk	197
	De manicheese bronnen	198
	Een pars dei in de schepping	198
	De manicheese scheppingsmythe	199
	De rituele maaltijden	200
	Reïncarnatie	201
	Het verdwijnen van het manicheïsme	201
	Het nestorianisme	202
	De opvattingen van Nestorius	203
	Van Merv naar China	203
	Christus in het Chinese nestorianisme	205

Karma en reïncarnatie	206
Besluit	207
10 NEOPLATONISME I: GOD, MATERIE EN DAARTUSSEN	207
Plotinus	207
Privatio boni	207
Tussen God en mens	209
De daimones van Plotinus	210
Porphyrius: daimones en demonen	211
De Chaldeeuwse Orakels	212
Apuleius en de dwalende zielen	213
Besluit	214
11 NEOPLATONISME II: MAGIE EN THEÛRGIE	215
Gnosis	215
De <i>Chaldeeuwse Orakels</i>	215
De verlichting van het etherlichaam	218
De zuivering van het astraallichaam	219
Iamblichus: De Mysteriis	220
Proklos: Niet materie, niet demonen, maar de mens	220
Samenvatting	222
Besluit	222
12 NEOPLATONISME III: ENGELEN	223
Vleugels?	223
'Mannen' in de Tenach	223
Michaël, Rafaël en 'een man'	224
Michaël en zijn engelen in het Nieuwe Testament	225
'Wachters' in de Pseudepigrapha	226
Pseudo-Dionysius de Areopagiet	226
De bronnen van pseudo-Dionysius	227
De hemelse hiërarchieën	229
Mystiek	230
Besluit	230
13 AUGUSTINUS	233
Augustinus: de man	233
Bekering	234
Augustinus de mysticus	234
Augustinus, privatio boni en de erfzonde	236
Het manicheïsme en de motus inordinatus	237
Het boze: van hemel naar aarde	237
Augustinus en astrologie	238
Pelagius, de vrije wil en predestinatie	239

Besluit	241
Noten deel II	244
DEEL III – DE MIDDELEEUWEN	249
I MAGIE	251
Magie is van alle tijden	251
Christelijke magie	252
Hemelse visioenen	253
Demonen in de lucht	254
De Heliand	255
Morgan Le Fay en Albrîch	256
Hildegard von Bingen	257
Besluit	260
2 NATUURFILOSOFIE IN DE RENAISSANCE VAN DE TWAALFDE EEUW	261
Hermetisme in de twaalfde eeuw	261
Alanus ab Insulis	262
Natuurfilosofie in de <i>Asclepius</i>	262
Liber de planctu naturae	263
Anticlaudianus de Antirufino	264
De <i>Cosmographia</i> van Bernardus Silvestris	266
Thomas van Aquino	267
Besluit	268
3 HET IERSE CHRISTENDOM	269
Kelten en Iers christendom	269
Sint Patrick	270
De legende: <i>Li Romans de l'Estoire dou Gral</i>	270
Druïden worden monnik	271
De magische attributen	272
Sint Brandaan	272
Willibrordus	273
De Heer der elementen	274
De Ierse kloosters veroveren Europa	275
De kloosterhervormingen van Bonifatius	276
Besluit	277
4 DE GRAALLITERATUUR	279
Dwergen, elven, tovenaars en graalridders	279
Graal en katharen	280
Brugge en de graal	280
De graal van Chrétien	281

	De graalhoeder: Jozef van Arimathea	282
	De <i>Queste del Saint Graal</i>	284
	De <i>Perceval</i> van Wolfram von Eschenbach	285
	Besluit	286
5	KATHAREN	289
	De eerste ketters rond het jaar 1000	289
	De eerste katharen	289
	Vlaamse katharen in Keulen	290
	De kathaarse geest is uit de fles	291
	De leer van de katharen	292
	De inquisitie	295
	Het ideale christendom	296
	Besluit	297
6	TEMPELIERS	299
	Koning Philips de Schone van Frankrijk	299
	De bekentenissen van Jacques de Molay	300
	De Paus capituleert	301
	Het Document van Chinon	302
	De beschuldigingen	303
	Hugo de Payns en het begin van de tempelorde	304
	Het <i>Liber ad milites templi de laude novae militiae</i>	305
	De soldaten van Christus	305
	De regel van de tempeliers	306
	Katharen en tempeliers?	306
	Besluit	307
7	MYSTIEK	309
	Eén zijn of één ervaren?	309
	Wu-wei	310
	Nederigheid en gehoorzaamheid	311
	In jezelf gevestigd zijn	311
	De voorbereiding	312
	De orewoet	313
	Drie stadia	315
	Besluit	317
8	JOODSE ESOTERIE	319
	Visioenen in de Tenach	319
	Hemelreizen in de pseudepigrafische literatuur	320
	Sefer Yetsirah	320
	Sefer Zohar	321
	De lurriaanse kabbalah	323

Thema I: En-Sof, Elohim en JHWH	323
Thema II: de sefiroth	324
Thema III: de mens	324
Joodse gnosis	326
Joodse mystiek	327
Besluit	327
Noten deel III	329
DEEL IV – <i>RENAISSANCE EN GOUDEN EEUW</i>	333
I TRECENTO IN FLORENCE EN HET HUMANISME	335
Dante	335
Beatrijs	335
De Goddelijke Komēdie	336
Inferno	336
Purgatorio	337
Paradiso	339
Empyreum, de tiende hemel	339
Petrarca	340
Pre-Renaissance en humanisme	341
Boccaccio	341
Besluit	342
2 NICOLAS CUSANUS	343
Cusanus en het Corpus Hermeticum	343
Nicolas Cusanus	343
De oneindige cirkel	344
De mystieke kennis van Cusanus	345
Het verstand en het intellect	346
Cusanus: de empirische mysticus	347
De ziele-mystiek	348
De visione Dei	349
Besluit	350
3 MARSILIO FICINO	351
Marsilio Ficino	351
Luther	351
Accademia Platonica	352
De school van Athene van Rafaël	353
Ficino de filosoof	354
Ficino de astroloog	354
Ficino de priester	354
De Sole	355

	De Vita libri tres	357
	Besluit	358
4	GIOVANNI PICO DELLA MIRANDOLA	359
	Studie filosofie	359
	Ontwikkeling	359
	Negenhonderd stellingen	360
	Wereldliteratuur	360
	Christelijke kabbalah	361
	Pico en de Heptaplus	361
	De sleutel	363
	Een hermetisch axioma	364
	Laatste levensjaren	364
	Besluit	365
5	PARACELTUS, EEN HERMETISCH GENIE	367
	Zijn leven	367
	Paracelsus als baanbrekend arts	368
	Paracelsus en de vrouw	369
	Paracelsus als arts-astroloog	369
	Paracelsus als arts-magiër	370
	Paracelsus als arts-alchemist	370
	Paracelsus als arts-filosoof	372
	Paracelsus als arts-theoloog	372
	Natuurwezens	373
	Betekenis van Paracelsus	374
	Besluit	375
6	NATUURFILOSOFIE EN THEOSOFIE IN DE ZESTIENDE EEUW	377
	Agrippa von Nettesheim	377
	Valentin Weigel	379
	Weigels mystieke ervaringen	380
	Weigels mystieke weg	380
	Jan Baptist van Helmont	381
	Prisca sapientia	381
	Gas, blas en Archeus	382
	De zoon: Franciscus Mercurius van Helmont	384
	Besluit	384
7	DE ROZENKRUISMANIFESTEN	385
	Broeder C.R.	385
	Broederschap	386
	Uitstraling	386
	Paracelsus	387

Een alchemische bruiloft	387
Het koningsslot	388
Alchemie	388
Erfenis	389
Dr. John Dee	389
Monas Hieroglyphica	390
Engelenmagie	391
Enochiaans alfabet	391
Roerige tijd	392
Voortgang	393
Christianopolis	393
Societas Christiana	393
Besluit	394
8 PIËTISME EN QUIËTISME	395
Wat is Piëtisme en Quiëtisme?	395
Piëtismus in Duitsland	395
Böhme de mysticus	396
Böhme de soeculatieve alchemist	397
Van de metalen in de aarde	397
Bevinding in Nederland	398
Devotie of mystiek?	398
Bruid en bruidegom	399
Quiëtisme in Frankrijk	400
Madame Guyon	400
Antoinette Bourignon	401
The Philadelphians <i>in Engeland</i>	401
John Pordage	402
Jane Lead	402
Besluit	403
9 ESOTERIE IN DE GOUDEN EEUW	405
De getuigen	405
David Joris	406
Hendrik Niclaes en <i>Het Huis der Liefde</i>	407
De Franckisten	407
Coornhert	408
Rozenkruisers in de Gouden Eeuw	409
Johannes Torrentius	410
Constantijn Huygens	410
Amos Comenius	411
Via Lucis	412
Besluit	413
Noten deel IV	414

DEEL V – VERLICHTING EN ROMANTIEK	419
1 EEN GELEERDE VISIONAIR	421
Wetenschappelijke carrière	421
Omslag	421
Visioenen	422
Oetinger	423
Hemel en hel	424
Enkele reis	424
Reïncarnatie	425
Over de liefde	426
Besluit	427
2 WILLIAM BLAKE	429
Illumated printing	429
Blake als visionair	429
Oude niemandsvader	430
Reason and imagination	430
Bronnen	431
Uitwerking	432
Inspiratie	432
Graaf Zinzendorf	433
Tantra	433
Huwelijk	434
Religie	435
Besluit	435
3 ESOTERIE IN DE EEUW VAN DE VERLICHTING	437
Vrijmetselaars en tempeliers	437
De Stricte Observantie of Schotse Ritus	438
Het convent te Wilhelmsbad	438
De rozenkruisereuforie	439
Aloude en Aangenomen Schotse Ritus	441
Martines de Pasqually en Louis-Claude de Saint-Martin	441
Jean-Baptiste Willermoz	442
Louis-Claude de Saint-Martin	443
Besluit	445
4 ISIS HERLEEFT	447
Verlichting; Aufklärung of Erleuchtung?	447
Romantiek	447
Egyptisch mysterie	448
De Toverfluit	448
De gesluisde Isis	450

	Isis-literatuur	450
	Napoleon	452
	Besluit	452
5	CAGLIOSTRO EN DE GRAAF VAN SAINT-GERMAIN	455
	Belle van Zuylen	455
	De Egyptische vrijmetselarij	455
	De graaf van Saint-Germain	457
	Cagliostro, Schiller en Goethe	458
	Cagliostro in Lyon	459
	Charlatan en bedrieger	460
	De inquisitie	461
	Besluit	462
6	VRIJMETSELAARS EN ROZENKRUISERS	463
	De tweede Constitutie van Anderson	463
	Rondom koning James I en Charles I	464
	De Tempellegende	464
	Hiram en Hermes	465
	Afdaling in de aarde	466
	Margaret en William Cavendish	466
	William Shakespeare	467
	De rozenkruisers	468
	Rozenkruisers en vrijmetselaars	468
	Christian Rosencreutz en Hiram	469
	Prisca sapientia	469
	Isaac Newton	470
	Besluit	471
7	VRIJMETSELARIJ	473
	Misverstanden	473
	The Grand lodge of England	474
	Was Adam een vrijmetselaar?	474
	Een mer à boire	475
	Tot weerziens in het Westen	476
	De drie blauwe graden	477
	Van welke obediëntie bent U?	479
	Besluit	480
8	MOPSEN EN ADOPTIELOGES	483
	De geheimen der Vrye-Metselaars en der Mopsen openbaart	483
	Het geheim der mopsen geopenbaard	484
	De adoptieloges	484
	Prinses Louise Marie Thérèse Bathilde d'Orleans ...	485

	Olympe de Gouges	487
	La loge des Neuf Soeurs	488
	Josephine Bonaparte	489
	Besluit	490
9	<i>VITAL SPIRIT OF ELEKTRICITEIT?</i>	491
	Experimenten	491
	Franz Anton Mesmer	492
	Het geval Fräulein Österlin	493
	De commissie	494
	Somnambule	495
	De commissie	496
	Karel Gijsbert van Hogendorp in Rotterdam	496
	Kikkers	497
	Het monster van Frankenstein	498
	Besluit	499
10	DUIJS IDEALISME EN ENGELSE ROMANTIEK	501
	Johann Gottlieb Fichte (1762-1814)	501
	Friedrich Wilhelm Joseph Schelling (1775-1854)	502
	Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831)	502
	Johann Wolfgang von Goethe (1749-1832)	503
	Engelse Romantiek	503
	Edward George Bulwer-Lytton	504
	Succesvol schrijver	504
	Skepsis	505
	Zanoni	505
	Leringen	506
	Invloed	507
	Besluit	507
11	DE ILLUMINATI	509
	Een geheim genootschap?	509
	Madame de Staël	510
	De jezuïeten	510
	Aufklärung, Erleuchtung of Illumination	511
	Philo's endliche Erklärung...	511
	Das verbesserte System der Illuminaten...	512
	Hoe het verder ging	513
	Augustin Barruel – samenzwering 1	514
	Jacques-François Lefranc – samenzwering 2	515
	Andere samenzweringsboeken	516
	Besluit	517
	Noten deel V	518

DEEL VI – <i>DE ZINDERENDE NEGENTIENDE EEUW</i>	523
I DE VAL IN DE MATERIE	525
Charles Darwin	525
Godsdienst	526
Kritiek op Darwin – Henry Bergson	527
Kritiek op Darwin – Alfred Russel Wallace	528
Kritiek op Darwin – het feminisme	529
Ludwig Büchner	529
David Friedrich Strauss	530
Ernst Renan	531
Materialistische theologie	532
Besluit	532
2 ELIPHAS LEVI	535
Alphonse Louis Constant	535
Pentagram	536
Seance met Bulwer-Lytton	537
Spiritisme	538
Kabbalah en Hermes	538
Liefde en dood	540
Besluit	540
3 SPIRITISME	543
De Fox-Sisters	543
De dam breekt door	544
Emma Britten	545
Magnetisme, elektriciteit en het spirituele lichaam	545
De Eddy-brothers	546
Blavatsky en de geesten	547
Allan Kardec	548
Le Livre des Médiums	550
Slechte geesten	550
Besluit	551
4 ESOTERIE IN DE TWEEDE HELFT VAN DE NEGENTIENDE EEUW	553
SRiA	553
De geheimzinnige Hermetische broederschap van Luxor	554
Kabbalistische orde van het Rozenkruis	554
Joséphin Péladan	555
Rozenkruissalons	555
Belgische tak	556
Papus	556
Theosofie	556

	Hermetische school	557
	Gnostisch-kathaarse kerk	557
	Congres	558
	Nog even terug naar de Luxor-broederchap	558
	Vrije liefde	559
	Besluit	559
5	H.P. BLAVATSKY	561
	Haar leven	561
	The Theosophical Society	561
	Isis ontsluit	562
	De schepping	563
	India	564
	Mahatma-brieven	564
	Europa	566
	De geheime leer I	567
	De geheime leer II	569
	Besluit	569
6	DE GOUDEN DAGERAAD I	571
	De legende	571
	Oprichting van de Golden Dawn	572
	Symboliek	573
	Inwijdingen	576
	Besluit	580
7	DE GOUDEN DAGERAAD II	581
	Hogere orde	581
	Aanvullingen	583
	Imaginatie	584
	Nog hogere orde	585
	Leden van de orde	585
	Verdere geschiedenis van de orde	589
	Besluit	591
8	DE NEO-BEWEGINGEN	593
	Réveil en Restauratie in de kerken	593
	De derde weg	594
	Neo-hermetisme	594
	Neo-tempeliers	596
	De 'geheimen' van de tempeliers betreffen een innerlijke zoektocht	597
	De neo-graalbeweging	598
	De 'derde weg' der katharen	598
	Otto Rahn, Antonin Gadal en Déodat Roché	599
	Lady Caithness	601

De schat van de tempeliers en de katharen	601
Besluit	602
Noten deel VI	603
DEEL VII – <i>DE INSPIRERENDE TWINTIGSTE EEUW</i>	607
I THEOSOFIE IN DUITSLAND EN RUDOLF STEINER	609
Vroege splitsingen	609
De Duitse situatie	610
De putsch van de Brockdorffs	610
Steiner in Engeland	611
Steiner in Wenen	612
Franz Hartmann	613
Steiners intrede in de Berlijnse loge	613
Marie von Sivers	615
Christus	615
De OTO en de Memphis & Misraïmorde	616
Ordo Templi Orientis	617
Het congres te München	617
Krishnamurti	618
De antroposofie	619
Besluit	619
2 DE ANTROPOSOFIE	623
De jonge Steiner	623
Goethe	623
De antroposofische inwijdingsweg	624
De christologie van Rudolf Steiner	625
De kunsten	626
De werkgebieden	627
De laatste jaren: 1923-1925	630
Het einde	631
Besluit	631
3 WERELDTIJDPERKEN EN PERIODISERING	633
De reïncarnatie van de kosmos	633
Drie scheppingen?	634
Atlantis	634
Manu en Gilgamesj	635
Reuzen en dinosaurussen	635
Kalpa's en yuga's	636
Wereldontwikkeling volgens Rudolf Steiner	637
De vier 'geslachten' van Hesiodos	638

	De mens	638
	Besluit	639
4	ASPECTEN VAN CARL GUSTAV JUNG	641
	Psychologie	641
	Occultisme	642
	Crisis	642
	Het Rode Boek	643
	Philemon	643
	Gesprek met de ziel	644
	Dood, een einde?	645
	Alchemie	646
	Schat aan symbolen	648
	Religie	648
	Jung en Steiner	649
	Besluit	650
5	GURDJIEFF EN OUSPENSKY	651
	Persoonlijke ontwikkeling	651
	Essentie	651
	Schoksgewijs	652
	Zelfwaarneming en zelfherinnering	653
	Religie	653
	Gurdjieffbeweging	654
	Enneagram	654
	Pjotr Demjanovitsj Ouspensky	654
	Besluit	657
6	HET SPIRITUELE IN DE KUNST – VOORAL DANS	659
	Theorievorming	659
	Émile Michelet, l'Ésotérisme dans l'Art	660
	Een nieuwe tijd	661
	Een casus: Edvard Munch	661
	Dans: Loïe Fuller	663
	Isadora Duncan	664
	Grete Wiesenthal	664
	Rudolf von Laban	664
	Mary Wigman	665
	Oscar Schlemmer	666
	Besluit	667
7	GOEROES UIT HET OOSTEN	669
	Exotische mysterieuze meesters	669
	Shri Ramakrishna Paramahansa	670
	Vivekananda	671

De Christus van Vivekananda	672
Paramhansa Yogananda	673
Hazrat Inayat Khan en diens soefi-beweging	674
De soefi-beweging	675
Maharishi Mahesh Yogi	676
Bagwan	676
Leefwijze	676
Onverdeelde aandacht	677
Besluit	677
8 ROZENKRUISERS IN DE TWINTIGSTE EEUW	679
De twintigste eeuw	679
Max Heindel	679
The Elder Brother	681
De Rozenkruiser cosmologie	681
De rozenkruisers orde	682
Het Lectorium Rosicrucianum	683
De beginselverklaring van het Lectorium Rosicrucianum	684
Het 'broederschapelijke stralingsveld'	684
De Aloude Mystieke Orde Rosae Cruxis (AMORC)	686
Het onderricht	687
Christus volgens Lewis	687
Besluit	688
9 DE NIEUWE TIJD	689
Provo's	689
De kabouterbeweging	689
Hippies	690
New Age	691
Ufo's	691
Gesprekken met God	691
Eco-spiritualiteit	692
Zwevende gelovigen en de kerk	693
Dion Fortune en Avalon	694
Gemeenschap versus individu	695
Besluit	695
Noten deel VII	696
Bibliografie	699
Biografie	703
Register	709